

VŠEVVLAD JOZEF GAJDOŠ A VÝSKUM CHORVÁTSKO-HLAHOLSKÝCH PAMIATOK¹

Vševlad Jozef Gajdoš and the Research of Croatian-Glagolitic Monuments

Peter Ivanič

DOI: 10.17846/CL.2017.10.2.133-140

Abstract: IVANIČ, Peter. *Vševlad Jozef Gajdoš and the Research of Croatian-Glagolitic Monuments*. Vševlad Jozef Gajdoš contributed significantly to the preservation of Slovak historic libraries. His study of library collections enabled him to discover several unique pieces written in Croatian Glagolitic (*The Hlohovec Glagolitic Letters* and *The Svätý Anton (Báč) Fragment*). The Hlohovec Glagolitic Letters contain texts from the missal written in the 14th century. The Svätý Anton (Báč) Fragment is a fragment of the Croatian-Glagolitic Breviary, which originated in the 15th century. In the collections of the Apponyi Library in Oponice, Vševlad Jozef Gajdoš discovered a reference about a Slavonic Code that was part of the Medici Library collection (Biblioteca Medicea Laurenziana) in Florence. He established that the Code was written in Croatia in the 14th century and it contains an incomplete breviary along with ritual, as well as a translation of the sequence *Dies irae*.

Keywords: *Vševlad Jozef Gajdoš, Croatian Glagolitic, code, breviary, missal*

Abstrakt: IVANIČ, Peter. *Vševlad Jozef Gajdoš a výskum chorvátsko-hlaholských pamiatok*. Vševlad Jozefa Gajdoš má významný podiel na záchrane slovenských historických knižníc. Vďaka štúdiu týchto fondov sa mu podarilo objaviť niekoľko unikátnych exemplárov napísaných chorvátskou hlaholikou (*Hlaholské listy hlohovské* i *Svätoantonský (Báčsky) hlaholský zlomok*). Hlaholské listy hlohovské obsahujú texty z misála, ktorý bol napísaný v 14. storočí. Svätoantonský zlomok je fragment chorvátsko-hlaholského breviára, ktorý vznikol v 15. storočí. Vševlad Jozef Gajdoš objavil vo fondoch Apponyiovskej knižnice v Oponiciach zmienku o slovanskom kódexe, ktorý sa nachádza v Medicejskej knižnici (Biblioteca Medicea Laurenziana) vo Florencii. Určil, že kódex vznikol na území Chorvátska v 14. storočí a obsahuje neúplný breviár i rituál a preklad sekvencie *Dies irae*.

Kľúčové slová: *Vševlad Jozefa Gajdoš, chorvátska hlaholika, kódex, breviár, misál*

Dielo františkána, knihovníka a doktora filozofie Vševlada Jozefa Gajdoša (1907 – 1978) je úctyhodné. Publikoval práce z oblasti knižnej kultúry, jazykovedy, filozofie, histórie, literárnej histórie i hudobnej vedy.² Vďaka niekoľkoročnému výskumu vo viacerých knižniciach na Slovensku sa mu podarilo objaviť a následne prostredníctvom príspevkov v niekoľkých periodikách aj upozorniť na viaceré unikátne písomné pamiatky. Medzi nimi sa nachádzajú aj diela napísané tzv. hranatou

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-16-0116. Za cenné rady ďakujem prof. Milanovi Mihaljevičovi zo Staroslovanského inštitútu v Záhrebe.

² Výber z jeho prác vyšiel vo vydavateľstve Lúč (Gajdoš 2004).

hlaholikou, ktorá sa používala na území dnešného Chorvátska.³ Do zbierok Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice sa tak dostali známe *Hlaholské listy hlohovské* (HLH) i *Svätoantonský (Báčsky) hlaholský zlomok* (SAHZ). Gajdoš poukázal aj na dovtedy neznámy slovanský kódex uložený v Medicejskej knižnici (Biblioteca Medicea Laurenziana) vo Florencii, ktorý pomenoval ako *Medicejský glagolský kódex*.

Hlaholské listy hlohovské

V knižnici bývalého františkánskeho kláštora v Hlohovci v roku 1936 objavil Vševlad Jozef Gajdoš okrem iného aj dva obojstranne hlaholským písmom popísané pergamenové fragmenty, ktoré tvorili väzbový materiál v dvojdielnej talianskej knihe Františka Saleského *Trattato dell'amor di Dio* vydané v Benátkach roku 1642. V roku 1944 v časopise slovenskej kresťanskej inteligencie *Kultúra* uverejnil príspevok pod názvom *Staroslovanské pamiatky vo františkánskych knižniciach*, kde prvýkrát publikoval stručnú informáciu aj o náleze dvoch fólií s hlaholským písmom, ktoré dnes poznáme pod pomenovaním *Hlaholské listy hlohovské*.⁴ Informoval, že ide o state z Listu sv. Pavla Efezanom (napríklad 4: 13) a o časti Evanjelia sv. Lukáša (napríklad 14: 31). Gajdoš predpokladal na základe jazykových prvkov a tvarov hranatej hlaholiky, že pamiatka pochádza z Chorvátska. Netrúfal si však urobiť podrobnejšiu analýzu textu (Gajdoš 1944, 421-422). Dnes sa HLH nachádzajú v zbierkach Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice pod signatúrou C 402. Prvý list v literatúre označovaný aj ako List A má rozmery 190 x 160 mm a druhý list známy ako List B sa zachoval vo veľkosti 165 x 190 mm. Rohy pergamenov, ako aj okraje listov boli odrezané. Text je písaný čiernym atramentom, niektoré časti textu sú v dôsledku ošúchania nečitateľné. Inicialky a nápis osobitných častí textu sú prifarbené rumelkou (Brincková 2012, 30). Samotný rozbor dokumentu prvýkrát spravil profesor na Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave Alojz Miškovič (1902 – 1967) a publikoval ho až v roku 1961 v časopise *Duchovný pastier*. V úvode svojho článku priblížil vývoj hlaholiky a až následne popísal HLH. Určil, že listy pochádzajú z misála rímskeho obradu. Prvý pergamen označil písmenom A, a podľa obsahu identifikoval, že ide o omšu *De communi apostolorum* s časťami introit, orácia, lekcia, graduál a ofertórium. Druhý list označil ako B a priradil k omši *De communi Martyrum*. Tento obsahuje časť lekcie, graduál, evanjelium, ofertórium a riadok ďalšieho omšového textu. Miškovič uverejnil zachovaný text prepísaný do cyriliky a vyslovil predpoklad, že zlomky hlaholskej liturgickej knihy pochádzajú z konca 13. alebo zo začiatku 14. storočia a sú chorvátskej proveniencie. Konštatoval, že text obsahuje veľa skratiek s titlami a bez titul. Zaujímavosťou je, že Miškovič mal zapožičaný dokument z vtedajšieho archívu Matice slovenskej a využíval ho pri výučbe bohoslovcov. Na záver príspevku napísal, že pamiatka si zasluhuje podrobnejší jazykový a paleografický rozbor (Miškovič 1961, 103-105, 113). K tomuto sa však už nedostal. Až v roku 2004 sa HLH venoval na stránkach slavistického časopisu *Slavica Slovaca* Martin Slaninka (2004, 3-15). Uverejnil prvýkrát transliteráciu textu do latiniky a publikoval aj paralelný hlaholský prepis, pričom použil fonty písmen podľa Kyjevských listov. Zároveň porovnával dokument s najstaršími zachovanými hlaholskými rukopismi (napr. Assemaniho evanjeliár, Mariánsky kódex) a tiež s novšími cirkevno-slovanskými bohoslužobnými knihami. Nakoniec konštatoval, že HLH sú podobné Viedenským listom (Slaninka 2004, 5). Miškovič a ani Slaninka sa nevenovali podrobnejšie štúdiu zachovaných chorvátsko-hlaholských misálov. Presnejšiu analógiu textu HLH

³ Prehľad o vývoji chorvátskeho jazyka a písomnej kultúry v stredoveku podáva publikácia *Povijest hrvatskoga jezika* (2009).

⁴ Gajdoš v príspevku neuviedol miesto nálezu.

možno totiž nájsť v známom Hrvojevskom misáli (HM), ktorý bol napísaný okolo roku 1404 a dnes je uložený v Knižnici tureckých sultánov (Sultanahmet topkapi sarayi müzesi kütüphanesi) v Istanbuli. Konkrétne úvodná pieseň v HLH⁵ 1Aa1-6 má analógiu v HM 190d20-23 (Graber – Nazor – Pantelić 1973, 380). Text úryvku Listu sv. Pavla Efezanom (14: 7-13) v HLH 1Aa16-1Ab19 sa nachádza v HM na fólii 191b3-21 (Graber – Nazor – Pantelić 1973, 381). Evanjelium podľa Jána (15: 17-24) zaznamenané v HLH 1Ba11-1Bb21 je uvedené v HM 192a26-192b20 (Graber – Nazor – Pantelić 1973, 383). Druhý list HLH 2Aa1-2Aa15 začína textom zo Starého zákona (Ecclesiasticus 39: 8-12), ktorý je v HM na fólii 193d18-28 (Graber – Nazor – Pantelić 1973, 386). Nasledujúca pieseň v HLH 2A15-2Ab4 je zapísaná v HM 196b1-7 (Graber – Nazor – Pantelić 1973, 391). Text Evanjelia sv. Lukáša (14: 26-33) v HLH 2Ab9-2Bb4 má paralelu v Hrvojevskom misáli na fóliách 195d16-196a14 (Graber – Nazor – Pantelić 1973, 390-391). Nasledujúca pieseň (Žalm 8: 6-7) v HLH 2Bb4-7 je zapísaná v HM 196b18-21 a 196d19-21 (Graber – Nazor – Pantelić 1973, 391-392).

V súčasnosti je aktuálnou výzvou prostredníctvom digitalizácie sprístupniť svetové kultúrne dedičstvo verejnosti (Nikonova – Biryukova 2017, 169-173). HLH boli preto zdigitalizované a zverejnené na internete v rámci projektu U.S. Library of Congress s názvom The World Digital Library (Glagolitic Leaves in Hlohovec 2017), ako aj na portáli The European Library (Glagolitic sheets of Hlohovec 2017).

Svätoantonský hlaholský zlomok

Zlomok objavil Vševlad Jozef Gajdoš vo františkánskom kláštore vo Sv. Antone (dnes Báč) a krátku informáciu o ňom publikoval takisto v roku 1944 v časopise *Kultúra*. Uvedol, že niekedy v 17. storočí bol pergamen použitý na obal knižnej väzby, čo spôsobilo jeho znehodnotenie. Vonkajšia strana bola výrazne poškodená a nečitateľná. Gajdoš na základe tzv. hranatej hlaholiky považoval Chorvátsko za krajinu pôvodu. Obsahu a paleografickej analýze sa nevenoval. Z tvaru a úpravy rukopisu predpokladal, že ide o fragment liturgickej knihy. V príspevku však neuviedol miesto nálezu (Gajdoš 1944, 420-421). Urobil tak až v roku 1964 v úvode článku, v ktorom informoval o náleze Medicejského hlaholského kódexu (Gajdoš 1964). Literárny archív Slovenskej národnej knižnice zlomok eviduje pod signatúrou C 404. Pergamenové dvojfólio s rozmermi 215 x 317 mm sa zachovalo iba v značne poškodenom stave. Samotný text je písaný hranatou formou hlaholiky v dvoch stĺpcoch čiernou a červenou farbou. Mikroskopickou analýzou bolo zistené, že ide o kozí pergamen. Magdaléna Brincková z Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice uvádza, že pergamen bol súčasťou liturgickej knihy z 15. storočia pravdepodobne chorvátskeho pôvodu. Informuje, že mohlo ísť o hlaholský breviár, ktorý zahŕňa modlitby liturgie hodín rímskokatolíckej cirkvi určené pre celý liturgický rok (Brincková 2010, 15; 2012, 30-31). Podľa obsahu možno konštatovať, že skutočne ide o fragment chorvátsko-hlaholského breviára, ktorý vznikol v 15. storočí. Na prvej strane dvojlistu vpravo možno identifikovať text Bohoslužby na sviatok svätého Pavla apoštola (29. jún). Na druhej poškodenej strane vľavo text vešpier na sviatok Navštívenia Panny Márie (lat. *Visitatio Beatissimae Mariae Virginis*)⁶, ktorý sa slávil a na Slovensku doteraz slávi 2. júla. Analógiu textu Bohoslužby na sviatok svätého Pavla apoštola možno nájsť v 1. Ľubľanskom (beramskom) breviári z 15. storočia na fólii 75 a uvedená

⁵ Príklady HLH sú označené podľa listov a podľa strán a stĺpcov, teda list označený číslom 1, má dve strany: A, B, pričom každá strana má dva stĺpce: a, b (napr. označenie 1Aa16 znamená, že ide o prvý list, jeho prvú stranu, prvý stĺpec, 16. riadok).

⁶ V súčasnej liturgickej terminológii ide o sviatok Návštevy Panny Márie.

Bohoslužba na sviatok Navštívenia Panny Márie sa nachádza v spomínanom breviári na fólii 77 (1. *Eubľanský (beramský) breviár 2017*).

Paleografická, graficko-fonologická, gramatická a lexikálna charakteristika HLH A SAHZ

Paleografická, graficko-fonologická gramatická i lexikálna charakteristika chorvátsko-hlaholských pamiatok, ktoré objavil Vševlad Jozef Gajdoš vo františkánskych kláštoroch, bola podrobne uverejnená nedávno v chorvátskom slavistickom časopise *Slovo*. Vo všeobecnosti z paleografického hľadiska možno konštatovať, že obidva čiastočne poškodené dokumenty boli napísané tzv. hranatou hlaholikou, ktorá je typická pre chorvátske cirkevnoslovanské manuskripty 14. a 15. storočia. Jerové hlásky sú v skúmaných rukopisoch zaznamenávané buď ako „štapić“ (palička), alebo ako apostof (’), pričom oba tieto znaky zväčša zastupujú etymologickú pozíciu jeru. V dôsledku splynutia oboch redukovaných hlások (ešte na začiatku chorvátskej cirkevnoslovanskej éry) sa nijako nerozlišuje, či ide o pôvodný predný alebo zadný *jer*, teda „jer“ alebo „jor“. Z dôležitejších gramatických znakov si možno vzhľadom na zlomkovitosť pamiatok bližšie všimnúť aspoň tvary adjektív, resp. adjektíválií, ktoré majú menné i zložené podoby. V tvaroch koncoviek zloženého skloňovania sa v genitíve singuláru mužského a stredného rodu ukazuje kolísanie, ktoré je príznačné pre podobné texty z tohto obdobia. Z iných špecifických jazykových znakov sa vyskytuje duál, ale tiež kondicionál tvorený z tvaru aoristu slovesa *biti*, ako aj z tvaru kondicionálu slovesa *biti*, ďalej imperfektum s hláskoslovnými posunmi, plusquamperfektum alebo sigmatický aorist. Z lexikálnej stránky predstavujú základ skúmaných fragmentov predovšetkým paleoslavizmy, ktoré tvoria východisko cirkevnoslovanskej slovnej zásoby. Ako príznakové sa však v takejto vrstve slov v chorvátskom prostredí hodnotia moravizmy, ktoré sa stali súčasťou staroslovienskych textov odpisovaných na juhu slovanského územia po vyhnaní Metodových žiakov z Veľkej Moravy. Popri uvedenej lexikálnej vrstve zreteľnú časť tvoria výrazy prenikajúce do cirkevnoslovanského zápisu z dobového variantu hovorenej chorvátčiny. Predovšetkým ide text SAHZ. V obidvoch pamiatkach sa vyskytujú typické úsporné spájania litier, ktoré sú bežné v rukopisoch spomínaného obdobia. Ide o varianty ligatúr, pozostávajúcich z dvoch, troch i štyroch grafém. Ligatúry sú tiež časté pri abreviatúrach, kde navyše vznikajú možnosti nezvyčajných kombinácií hlások, a teda aj písmen, čo je príznačné najmä pre SAHZ. Osobitné grafické riešenie majú ligatúry písmen, ktorých časti sú tvarovo odlišné. Také sú predovšetkým ligatúry vznikajúce zo spojenia samohláskovej a spoluhláskovej grafémy. Skratky sú pravidelne vyznačené titlou. Ide napríklad o slová s náboženským významom, ktoré sa často opakujú (Ivanič – Kralčák 2016, 168-174).

Pôvod HLH a SAHZ

Obidve pamiatky na základe predchádzajúcej analýzy vznikli na území Chorvátska v 14., resp. 15. storočí. Súčasťou fondov knižníc františkánskych kláštorov v Hlohovci a sv. Antone sa stali až v 17. storočí. Nedá sa presne určiť, akým spôsobom sa tak stalo. Vševlad Jozef Gajdoš tvrdil, že na územie dnešného Slovenska sa mohli dostať prostredníctvom františkánskych mníchov z Chorvátska, ktorí sa stali členmi kláštorných spoločností v Hlohovci a Báci (Gajdoš 1964). Chorvátski františkáni sú totiž známi pod pomenovaním Franjevci trećoredci glagoljaši (lat. de litera Sclava, fratres Illirici). Výraznou mierou prispeli k rozvoju chorvátsko-hlaholského písomníctva. Neorientovali sa len na tvorbu liturgických kníh a teologických spisov, ale hlaholiku používali bežne aj v administratívnej a súkromnej korešpondencii až do 20. storočia (Kuhar 2015, 61-68). Vzhľadom na torzovitú

zachovanie textov HLH a SAHZ sa nedá preukázať, či autormi boli členovia františkánskej rehole. Na Slovensku pôsobilo v novoveku viacero františkánov, ktorí pochádzali z Chorvátska. Svedčí o tom menný zoznam členov rehole z provinciálnej kapituly, ktorá sa konala v Bratislave roku 1730. Otázne je, či Chorváti pôsobili aj v Hlohovci a sv. Antone. V prípade knižnice vo sv. Antone treba dodať, že sem boli po roku 1809 prevezené knihy zo zrušeného kláštora v Komárne (Gajdoš 1937, 155-158). Zaujímavosťou je, že talianska kniha Františka Saleského bola vydaná v roku 1642 v Benátkach, kde sa tlačili od 15. storočia aj slovanské liturgické knihy v chorvátskej hlaholike. Možno sa preto domnievať, že už v benátskej tlačiarni sa mohli použiť do väzby knihy stránky z poškodeného misála, ktorý sa už v tom čase nepoužíval. Spomínaná kniha bola do kláštornej knižnice v Hlohovci získaná až v roku 1692 (Planietová 2013, 95). Súčasťou tejto knižnice sa stávali knihy z rôznych kláštorov z celej Salvatoriánskej provincie rádu, ale i z jezuitských kláštorov (Pastorek 2013, 94). Aj Svätoantonský hlaholský zlomok bol súčasťou obalu knižnej väzby. Gajdoš nespomína konkrétny titul, ale len zmienku o tom, že sa tak stalo tiež v 17. storočí (Gajdoš 1944, 420). Z uvedených skutočností vyplýva, že obidve knihy so zakomponovanými druhotne použitými stranami z chorvátsko-hlaholského misála a breviára sa do kláštorných knižníc v Hlohovci a dnešnom Báci dostali zrejme kúpou, výmenou alebo darom.

Medicejský hlaholský kódex

Medicejský hlaholský kódex sa síce nenachádza na Slovensku, ale o jeho objavenie sa pričínil Vševlad Jozef Gajdoš, keď v rokoch 1956 až 1958 spracovával historické knižné fondy Apponyiovskej knižnice v Oponiciach. Objavil tu aj tri zväzky katalógov Medicejskej knižnice (Biblioteca Medicea Laurenziana) vo Florencii. V prvom z nich našiel na strane 8 aj zmienku o slovanskom kódexe (Codex Sclavonicus Hieronym), ktorý bol označený ako Psalterium Armenum.⁷ Meno sv. Hieronyma sa pri označení slovanského kódexu neobjavuje náhodne. Jedna zo stredovekých teórií o pôvode hlaholiky totiž za jej autora považovala sv. Hieronyma zo Stridonu (cca 347 – 420), ktorý pochádzal z Dalmácie. Práve táto zmienka upútala pozornosť Gajdoša, ktorý sa v roku 1964 priamo obrátil na už spomínanú Medicejskú knižnicu a získal mikrofilm celého kódexu. V tom istom roku prvýkrát uverejnil strohú informáciu o tomto náleze v literárnom a kultúrno-politickom časopise *Kultúrny život* (Gajdoš 1964). O dva roky neskôr publikoval hlavnú obsiahlu štúdiu na stránkach popredného slavistického časopisu *Slavia*, z ktorej vychádzali dva ďalšie príspevky v teologickom periodiku Spolku sv. Vojtecha s názvom *Duchovný pastier*. V týchto prácach uvádza domnienku, že rukopis sa do Florencie mohol dostať cez Benátky, kde Mediciovcia založili knižnicu v kláštore sv. Juraja. V 15. a 16. storočí sa totiž v Benátkach tlačili slovanské liturgické knihy v chorvátskej hlaholike. Po zrušení kláštornej knižnice sa časť kníh mohla podľa Gajdoša presunúť do Florencie. Určil, že kódex obsahuje neúplný breviár i rituál a preklad sekvencie Dies irae. Rukopis porovnal s dovtedy známymi pamiatkami, pričom vychádzal z publikovaných prác svojho učiteľa a významného českého odborníka na hlaholské texty Josefa Vajsa (1910; 1932). Na základe paleografického rozboru predpokladal, že kódex vznikol na území Chorvátska v 14. storočí. Samotný breviár rozdelil na osem častí: Psalterium; Laudes et cantica; Officium S. Trinitatis; Commune sanctorum; Proprium de tempore et Ordinarium; Dodatok ku Commune sanctorum; Officium defunctorum; Absolutiones et benedictiones. Skonštatoval, že chýba Proprium sanctorum. Poukázal na skutočnosť, že sekvencia

⁷ Ide o katalóg s názvom Bibliothecae Medico-Laurentianae catalogus ab Antonio Maria Bisconio S.T.D. et basilicae S. Laurentii canonico ac eiusdem bibliothecae regio prefecto sub auspiciis Francisci Romanorum imperatorii magni Etruria ducis, etc., digestus atque editus, I. vydaný vo Florencii v roku 1752.

Dies irae je v kódexe kompletná. Upozornil, že väčšina ostatných chorvátsko-hlaholských zachovaných pamiatok práve túto časť neobsahuje. Gajdoš na základe mien svätcov, ktorí sa objavujú v litániách v rituálnej časti, predpokladal, že rukopis vznikol v prostredí benediktínskej rehole (Gajdoš 1966a, 35-39; 1966b, 36-56; 1966c, 87-90). V súčasnosti je celý kódex zdigitalizovaný a verejne prístupný na internetovej stránke florentskej knižnice. Naďalej je pri ňom pomenovanie Psalterium Armenum. Jeho rozmery sú 155 x 215 mm a počet strán je 124. Záznam neobsahuje meno autora a dátum vzniku. Pri type dokumentu sa uvádza len to, že ide o rukopis (Psalterium Armenum 2017). Okrem Vševlada Jozefa Gajdoša sa o ďalšiu analýzu kódexu nepokúsil žiadny paleoslavista, hoci by si zaslúžil podrobnejšiu paleografickú, lexikálnu, gramatickú i graficko-fonologickú analýzu.

Na záver možno konštatovať, že Vševlad Jozef Gajdoš objavil vo františkánskych knižniciach v Hlohovci a dnešnom Báci dve pamiatky napísané tzv. hranatou hlaholikou, ktoré stručne popísal a správne určil ich pôvod. Ide o fragmenty z väčších diel, ktoré boli napísané v 14. a 15. storočí na území Chorvátska. Obidve boli použité sekundárne na väzbu obalu kníh iných diel. V prípade *Hlaholských listov hlohovských* sa tak pravdepodobne mohlo stať priamo v tlačiarni v Benátkach. Vďaka Gajdošovi sa dostali pôvodne do Literárneho archívu Matice slovenskej a dnes sú súčasťou zbierok Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice. Väčšia pozornosť sa venovala doterajšej spise *Hlaholským listom hlohovským*, ktorých text má paralelu v známom *Hrvojevskom misáli*. *Svätoantonský hlaholský zlomok* obsahuje texty Bohoslužieb na sviatok svätého Pavla apoštola a na sviatok Navštívenia Panny Márie. Analógiu k obidvom textom možno nájsť v *1. Lublanskom (beramskom) breviári*. Najvýznamnejším Gajdošovým objavom však bola zmienka o hlaholskom kódexe, ktorý sa nachádza vo Florencii. Ako jediný bádateľ sa pokúsil o jeho obsahový a paleografický rozbor napriek tomu, že nebol paleoslavistom. Vznik pamiatky dotoval do 14. storočia. Táto jeho analýza je dodnes neprekonaná.

Slovensko a Chorvátsko, podobne ako mnohé ďalšie krajiny, sa formovalo pod vplyvom tak západnej ako aj východnej kultúry. Obidve krajiny boli v stredoveku pod vplyvom Byzancie a dodnes sa hlásia ku kultúrnemu dedičstvu sv. Konštantína-Cyrila a Metoda, ktorého súčasťou je aj používanie hlaholiky i slovanského jazyka v liturgii. Z tohto dôvodu má veľký potenciál výskum zachovaných hlaholských pamiatok, ktoré reprezentujú vtedajšie hodnoty, ktoré možno komparovať so súčasnými hodnotami a sledovať ich vplyv na formovanie identity Slovanov v minulosti i v súčasnej Európe. Práve odkaz sv. Konštantína-Cyrila a Metoda môže byť reálnou cestou k zachovaniu primárnych hodnôt európskej kultúry (Kondrla – Králik 2016, 90).

REFERENCES

Primary sources

1. *Lublanský (beramský) breviár*. 2017. Officium sanctorum glagolitice. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-RYDYCFUG/?query=%27title%3dOFFICIUM+sanctorum+glagolitice%27&pageSize=25>.
- Glagolitic Leaves in Hlohovec*. 2017. Glagolitic Leaves in Hlohovec. <https://www.wdl.org/en/item/14213/>.
- Glagolitic sheets of Hlohovec*. 2017. Glagolitic sheets of Hlohovec. Hlaholské listy hlohovské. <http://www.theeuropeanlibrary.org/tel4/record/1000093655038>.
- Grabar, Biserka – Nazor, Anica – Pantelić Marija (eds.). 1973. Missale Hervoiæ ducis Spalatensis croatico-glagoliticum. Transcriptio et commentarium. Zagreb – Ljubljana – Graz.*

Psalterium Armenum 2017. *Psalterium Armenum*.

<http://mss.bmlonline.it/s.aspx?Id=AVsVJ8JgkUprGCn5Xflm&c=Psalterium%20Armenum#/oro/229>.

Slovenská národná knižnica, Literárny archív, sign. C 402 a C 404.

Secondary sources

Brincková, Magdaléna. 2010. Východiská a stratégia spracovania pergamenových dokumentov v Archíve literatúry a umenia SNK. In *Knižnica* 11/2-3, 12-15.

Brincková, Magdaléna. 2012. Hlaholské a cyrilské pamiatky v zbierkach Archívu literatúry a umenia. In *Okno*. 12 storočí kresťanstva v strednej Európe, kultúrno-historická príloha katalógu *Ora et ars*, Skalka 2012. Trenčín, 30-33.

Gajdoš, Jozef Vševlad. 1937. Kázalo sa vo Svätom Antone po slovensky? In *Kultúra* 9/7-8, 155-158.

Gajdoš, Jozef Vševlad. 1944. Staroslovanské pamiatky vo františkánskych knižniciach. In *Kultúra* 16/6-7, 420-432.

Gajdoš, Jozef Vševlad. 1964. Neznámy glagolský kódex. In *Kultúrny život* 19/50, s. p.

Gajdoš, Jozef Vševlad. 1966a. Breviár v Medicejskom glagolskom kódexe. In *Duchovný pastier* 41/1-2, s. 35-39.

Gajdoš, Jozef Vševlad. 1966b. Medicejský glagolský kódex. In *Slavia* 35/1, 36-56.

Gajdoš, Jozef Vševlad. 1966c. Rituál v Medicejskom glagolskom kódexe. In *Duchovný pastier* 41/4, 87-90.

Gajdoš, Jozef Vševlad. 2004. V tichu kláštorov a knižníc [výber z diela]. Bratislava.

Ivanič, Peter. – *Kralčák, Ľubomír*. 2016. Hlaholské pamiatky v slovenských archívoch. In *Slovo* 66, 165-184.

Kuhar, Kristijan. 2015. Trečoredska glagolitika. In *Radovi* 47/1, 61-68.

Kondrla, Peter – *Králik, Roman*. 2016. Špecifiká misie solúnskych bratov a ich aktualizáčný potenciál [The Specifics of Mission of the Thessalonian Brothers and the Potential for their Actualization]. In *Konštantínove listy* [Constantine's Letters] 10/2, 90-97.

Miškovič, Alojz. 1961. Hlaholské listy hlohovské. In *Duchovný pastier* 36/6, 103-105, 113.

Nikonova, Antonina A. – *Biryukova, Marina V.* 2017. The Role of Digital Technologies in the Preservation of Cultural Heritage. In *Muzeológia a kultúrne dedičstvo* 5/1, 169-173.

Pastorek, Ivan. 2013. Kultúrne tradície františkánskeho rádu v Hlohovci. In *Urmínský Jozef et al.* *Conventus Galgociensis. Monografia Františkánskeho kláštora v Hlohovci*. Hlohovec, 87-94.

Planietová, Simona. 2013. Kláštorná knižnica. In *Urmínský Jozef et al.* *Conventus Galgociensis. Monografia Františkánskeho kláštora v Hlohovci*. Hlohovec, 94-96.

Povijest hrvatskoga jezika. 2009. *Povijest hrvatskoga jezika*. 1. Knjiga. Srednji vijek. Zagreb.

Slaninka, Martin. 2004. Hlaholské listy z Hlohovca. (Poznámky k prepisu hlaholského textu do latinky). In *Slavica Slovaca* 39/1, 3-15.

Vajs, Josef. 1910. Nejstarší breviář chrvatsko-hlaholský. Prvý breviář Vrbnický. Praha.

Vajs, Josef. 1932. Rukověť hlaholské paleografie. Uvedení do knižního písma hlaholského. Praha.

SUMMARY: VŠEVVLAD JOZEF GAJDOŠ AND THE RESEARCH OF CROATIAN-GLAGOLITIC MONUMENTS. Vševlad Jozef Gajdoš (1907 – 1978), a Franciscan, librarian and doctor of philosophy, published his works from the areas of library culture, linguistics, philosophy, history, literary history as well as musical science. As a result of several years of research in Slovak multiple libraries, he managed to discover and, through subsequent contributions in periodicals, introduce numerous unique literary artifacts. Among them

are works written in so-called angular Glagolitic, which was used in the area of present-day Croatia. The collections of the Literary Archive of the Slovak National Library were thus enriched by the famous Hlohovec Glagolitic Letters and Svätý Anton (Báč) Fragment. Gajdoš published his findings in the journal *Kultúra* in 1944. The Hlohovec Glagolitic Letters come from the Missal of the Roman Rite written in the 14th century. Alojz Miškovič identified on the basis of the contents of the first letter (Letter A) that it included the mass *De communi apostolorum* with the following parts: introit, oratory, lesson, gradual and offertory. Letter B was included in the mass *De communi Martyrum*. It includes part of the lesson, gradual, gospel, offertory and an extra line of the subsequent mass text. An analogy can be found in the Hrvojevsky Missal. The Svätý Anton (Báč) Fragment is a fragment of the Croatian-Glagolitic Breviary, which originated in the 15th century. One can identify the text of the Service on St. Paul's holy day on the first side of the double-sheet parchment. The second, damaged side contains the Service on the Feast of the Visitation of Virgin Mary (lat. *Visitatio Beatissimae Mariae Virginis*). Commonalities can be found in the Code known as The First Ljubljana (Beram) Breviary. On the basis of his research in the collections of the Apponyi Library in Oponice, Gajdoš discovered a reference about the then unknown Slavonic Code that was part of the Medici Library collection (Biblioteca Medicea Laurenziana) in Florence. He named it *Medici Glagolitic Code*. As of today, Gajdoš remains the only scholar to have attempted to conduct its content and paleographic analysis, despite the fact that he was not a Paleoslavist. His analysis remains unsurpassed until today. On the basis of the names included in the litanies in its ritual part, Gajdoš assumed that the manuscript originated in the environment of the Benedictine order. His paleographic analysis led him to the conclusion that the Code was written in Croatia in the 14th century. The entire Code has been digitalized and is publicly accessible on the Internet website of the Florence Library.

doc. PhDr. Peter Ivanič, PhD.

Constantine the Philosopher University in Nitra

Faculty of Arts

Institute for Research of Constantine and Methodius' Cultural Heritage

Štefánikova 67

949 74 Nitra

pivanic@ukf.sk